

TALATEU MA'Ā E FAIAKÓ

Ke ke mateuteu fakalaumālie ke ako'i e lēsoni ko 'enī, kātaki 'o lau mo fakalaululoto ki he ngaahi me'á ni: 'Oku fie ma'u kitautolu 'e he'etau Tamai Hēvanī ke tau fiefia; 'oku fa'a ui 'a e palani kuó Ne fa'u ma'atautolú ko e "palani lahi 'o e fiefia" ('Alamā 42:8). Neongo ko e faingata'á ko ha konga mahu'inga ia 'o e mo'uí, te tau lava 'o fili ke ma'u ha fakakaukau lelei pea 'e lava 'e he'etau 'ulungāanga fiefiá 'o tokoni'i 'a e ni'ihi kehé ke nau toe 'atamai maama ange.

NGAAHI 'EKITIVITĪ KE AKO MEI AÍ

Kamata'aki ha 'ekitivitī fakatahataha. Ki ha ngaahi fakakaukau, vakai ki he peesi 3.

Lotu Fakaafe'i ha taha 'o e fānaú ke ne fai 'a e fua lotú.

Talanoá 'Ai ha taha 'o e fānaú ke pukepuke 'a e fakatātā 'i he peesi 82. Fai 'a e talanoa ko 'enī:

Na'e 'alu 'a Mele mo 'ene fine'eikí 'o fai 'ena 'eve'eva (*tuhi kia Mele mo e Fā'éé 'i he fakatātaá*). Na'e 'i ai ha ni'ihi na'a nau fakalaka atu ai na'a nau lotomamahi (*kole ki he fānaú ke nau fakafulofula*). Na'e 'eke ange 'e Mele ki he'ene fine'eikí, "Ko e hā e 'uhinga 'oku fu'u lotomamahi ai e kakaí?" Na'e talaange 'e he'ene fine'eikí, "'Oku 'ikai te u 'ilo, kae mahalo pē te ta lava 'o malimali kiate kinautolu mo tokoni'i kinautolu ke nau fiefia." 'I he hoko atu pē 'ena 'evá, na'e sio 'a Mele ki ha fefine 'okú ne lue hangatonu mai kiate kināua. Na'e 'ai e fu'u malimali 'a Mele (*fakaafe'i 'a e fānaú ke nau malimali lahi*). 'I he taimi na'e sio ai 'a e fefiné ki he mata fiefia 'a Melé, na'á ne malimali. Na'e pehē 'e Mele, "'Oku hoko ia" Na'e lea ange 'a e fine'eikí, "'I he taimi 'oku tau fili ai ke fiefiá, 'okú ne tokoni'i 'a e ni'ihi kehé ke nau fiefia mo kinautolu."

Kole ange ki he fānaú ke nau malimali atu kiate koe. Talaange kiate kinautolu 'oku tokoni 'enau malimalí ke ongo'i fiefia e tokotaha kotoa. Fakaafe'i 'a e fānaú ke nau lea "fiefia."

Hiva Hiva'i pe lau 'a e ngaahi lea ki he hiva ko e, "Malimali" (*Tohi Hiva 'a e Fānaú*, 128) pea fai 'a e fakatāta'a 'oku hā atu 'i laló. Fakaafe'i 'a e fānaú ke kau atu mo koe.

Ka ke fakafulofula, (*ai e ngutú ke fakafulofula*)
'Oua [e] fuoloa. (*kalokalo e 'ulú mei tafa'aki ki tafa'aki*)
Liliu leva ke ke malimali
[Pea] malimali ma'u pē. (*malimali*)
'Oua 'e fakafulofula. (*ai e ngutú ke fakafulofula*)
Liliu leva [ki ha] malimali. (*malimali*)
Lelei 'a e māmaní
Ho'o malimalí. (*kamokamo ki 'olunga mo lato e 'ulú*)

Va'ingá 'Ai 'a e fānaú ke nau tu'u takatakai 'i ha siakale. Talaange kiate kinautolu te ke akoako e malimalí. Tu'u 'i mu'a 'i ha taha 'o e fānaú pea malimali kiate ia. Fakaafe'i 'a e fānaú ke malimali. Peá ke pehē ange, "'Tau ō 'o vahevahe 'etau malimalí." Puke atu ha nima 'o ha taha 'o e fānaú pea taki atu ki ha taha 'o e fānaú pea malimali. Fakaafe'i 'a e tokotaha fo'ou ke ne puke 'a e nima 'o e tokotaha fika 'uluakí pea malimali ki he tokotaha hokó. Toutou fai pē kae 'oua kuo 'osi kotoa e fānaú he piki nima.

NGAAHI
TOKONI
FAKAFIAKÓ

Ngaahi Hivá: 'Oku manako 'a e fānaú 'i he ngaahi me'á kuo nau sio pe fanongo ai kimu'á. Hiva'i 'a e ngaahi hiva mei he lēsoni ko 'enī pe ngaahi lēsoni kimu'á 'i ha fa'ahinga taimi pē lolotonga e kalasi nesilií. 'E tokoni 'a e toe fakamanatu ko 'enī kiate kinautolu ke nau ako 'a e ngaahi hivá pea manatu'i 'a e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e ongo-ongoleléi kuó ke ako'i.

Va'ingá: Pea mo ha fa'ahinga va'inga pē, fakafe'unga'i 'a e va'inga ko 'enī ki he tokolahi ho'o nesilií. Kapau 'oku tokolahi 'a e fānaú, te ke fie ma'u ke vahevahe ha fofonga malimali mo ha fānaú 'e toko ua pe tolu 'i he taimi 'e taha.

Faka'osí Talaange ki he fānaú, ko e taimi ko ia 'oku tau fili ai ke fiefiá, 'oku tau lava 'o tokoni'i ai 'a e ni'ihi kehé ke nau fiefia. Fakaafe'i 'a e fānaú ke nau lea, "Te u lava pē ke fiefia!"

Lotu Fakaafe'i ha taha 'o e fānaú ke ne fai 'a e lotu tukú.

NGAAHI 'EKITIVITĪ KE FILI MEI AÍ

TEUTEÚ *Ki he 'ekitivitī toe fakamanatú:* Faka'ilonga'i 'a e peesi 67 'i he tohi lēsoni ko 'enī ke faingofua ho'o huke ki aí. 'Omai ha fakatātā 'o ha ngaahi me'a 'okú ke fakamālō'ia'i; te ke lava 'o ngāue'aki 'a e ngaahi fakatātā 'i he tohi lēsoni ko 'enī pe 'i he ngaahi makasini 'a e Siasí pe ko ha'o tā ha'o me'a pē 'a'au.

Ki he 'ekitivitī fakatātaá: 'Ai ha tatau 'o e fakatātā 'i he peesi 83 ke taki taha e fānaú.

Hiva Hiva'i pe lau 'a e ngaahi lea ki he hiva ko e, "Kapau 'Okú ke Fiefia" (*Tohi Hiva 'a e Fānaú, 125*) pea fai 'a e fakatāta'a'i 'oku hā atu 'i laló. Fakaafe'i 'a e fānaú ke kau atu mo koe.

Kapau 'okú ke fiefia, pasi [ho nimá]. (*pasi, pasi*)

Kapau 'okú ke fiefia, pasi [ho nimá]. (*pasi, pasi*)

Kapau 'okú ke fiefia,

'E hā mo'oni ho fofongá. (*malimali; tuhu ki ho fofongá*)

Kapau 'okú ke fiefia, pasi [ho nimá]. (*pasi, pasi*)

Toutou fai pē ia kae fetongi 'a e "pasi ho nimá" 'aki ha ngaahi fakatātā kehe, hangē ko e "vilo takai," tāta'a'i ho tu'i," mo e ngaahi alā me'a pehē.

'Ekitiviti Lau Māú Lau 'a e 'ekitivitī lau maau ko 'enī pea fakaafe'i 'a e fānaú ke kau atu mo koe: 'Oku faingofua 'a e ki'i malimalí. (*malimali*)
'I he taimi 'oku ou 'ita aí, (*fakafulofula*)
'Oku ou feinga ke malimali, (*malimali*)
Pea taimi nounou mei ai, 'oku ou ongo'i fiefia lahi! (*'ai e ongo nimá ki he fatafatá*)

Toe Fakamanatu Toe fai 'a e ongo 'ekitivitī fakatātā mei he lēsoni 15 (peesi 64 mo e 65). Fakamatala'i ange 'oku hanga 'e he'etau manatu'i 'a e ngaahi me'a fakafo kotoa pē kuo 'omai 'e he Tamai Hēvaní 'o tokoni'i kitautolu ke tau ongo'i fiefia.

Fakatātā 'Oange ki he fānaú takitaha ha tatau 'o e la'ipepa fofonga malimali-fakafulofula 'oku hā he peesi 83. Fakaafe'i 'a e fānaú ke nau sio ki he'enu fakatāta'a lolotonga ho'o toe hiva'i 'a e fo'i hiva ko e "Malimalí. Tokoni'i kinautolu ke fulihi 'enu la'ipepa fofonga fakafulofulá ki ha fofonga malimali 'i he taimi totonu lolotonga e hiva.

NGAAHI TOKONI FAKAFALAKÓ

Ngaahi 'ekitiviti ke fili mei ai: Faka'aonga'i ha ngaahi founga fakafalako kehekehe ke ne puke-puke 'a e tokanga mo e kau mai 'a e fānaú; fetongitongi 'a e ngaahi talanoá mo e hiva, ngaahi 'ekitivitī lau māú, va'ingá mo e ngaungaué. Palani ke 'oua 'e toe laka hake 'i he miniti 'e ua pe tolu 'a e 'ekitivitī takitaha. (Vakai 'Oku 'Ika'i Ha U'i 'e Mahu'inga Ange 'i he Faiakó, 80, 102–04.)

Toe Fakamanatu: Toutou fakahoko 'a e ngaahi 'ekitivitī mei he ngaahi lēsoni kimu'á ki he lahi taha te ke fie ma'ú. 'Oku fakafiefia ki he fānaú 'a hono toe fakahoko 'o e 'ekitivitī pea 'oku tokoni ke nau ako ai.

Te u Lava Pē Ke Fiefia

